रचनाविशेषे च "यथाकुलधर्म्मं केशवेशान् कारयेत्" आश्व० गृ० १,१७,१७, "एकशिखस्त्रिशिखः पञ्चशिखो वा" इति बौधायनः पूर्व्वशिखः परशिखः इति कुलधर्म्माः तेषु योयस्य कुलधर्म्मः तेन तस्य केशसन्निवेशान् कारयेत्" नारा० वृ० ।

केशहन्तृफला स्त्री केशहन्तृ फलमस्याः। शमीवृक्षे शब्दच०

केशहन्त्री स्त्री केशान् हन्ति हन-तृच् ङीप्। शमीवृक्षे राजनि०

केशहस्त पु० केशोहस्त इव । केशसमूहे अमरः "लक्ष्मीवान् सरसि रराज केशहस्तः" माघः । "केशहस्तेन ललना जागामाथ विराजती" भा० व० ४६अ०

केशाकेशि अव्य० केशेषु केशेषु गृहीत्वा प्रवृत्तं युद्धं "तत्र तेनेदमिति सरूपे" पा० स० कर्म्मव्यतिहारे इच् समा० पूर्व्वदीर्घः तिष्ठद्गुप्रभृतित्वादव्ययत्वम् । अन्योन्यकेशग्रहणपूर्व्वकप्रवृत्तयुद्धे । एवं कचाकच्यादयोऽप्यत्र अव्य० । असरूपे तु नेदं प्रवर्त्तते । "आर्छतां बहुसंरम्भात् केशाकेशि रथारथि" भा०वि०३अ०"केशाकेश्यभवद्युद्धं रक्षसां वानरैः सह" भा० व० २८३अ०

केशान्त पु० केशानन्तयति छेदनात् हन्ति अन्ति (नामधातुः) अण्। द्विजातीनां षोडशादिषु वर्षेषु कर्त्तव्ये केशच्छेदनाख्ये गोदानकर्मणि। केशान्ताख्य गोदानकर्मप्रकारादि आश्व० गृ० १।१८।१। सूत्रादौ दर्शितं यथा"एतेन गोदानम्"सू० व्याख्यातमिति शेषः एतेनेति कृत्स्नोपदेशः तत्रविशेषमाह। ना०वृ० । "षोड़शे वर्षे" सू० । तृतीयस्यापवादः अत्र मातुरुपस्थोपवेशनं न भवति अयुक्तत्वात्" ना० वृ० । "केशशब्दे तु श्मश्रुशब्दान् कारयेत्" सू० । केशशब्दे त्विति जातावेकवचनं श्मश्रुशब्दानिति व्यक्तिपरोनिर्देशः तेन यत्र श्मश्रुशब्दाः तत्र "अदितिः केशान् वपतु" । "वप्ता केशान्""दक्षिणे केशपक्ष इति"त्रिषु ते कार्याः। तन्त्रगतस्य तृतीयस्य केशशब्दस्याभावाद्विधिगतस्य ग्रहणं तेन दक्षिणे श्मश्रुपक्ष इति साधितं भवति" वृ० । "श्मश्रुणीहोन्दति" सू० । "शिरस्युन्दनस्यापवादः"। वृ० । "शुन्धि शिरोमुखं मास्यायु. प्रमोषीरिति" सू० । "क्षुरनिमार्जनेऽयं विशेषः" वृ० । "केशश्मश्रुलोमनखान्युदक्संस्थानि संप्रव्यति" सू० । "शीतोष्णाभिरद्भिरवर्थं कुर्वाणोऽक्षुण्वन् कुशली केशश्मश्रुलोमनखान्युदक्संस्थानि कुर्विति नापितशासनम्" ना०वृ० । "आप्लुत्य वाग्यतः स्थित्वाऽहःशेषमाचार्यसकाशे वाचं विसृजेत् वरं ददामीति" सू० । "तत आप्लुत्य स्नात्वेत्यर्थः । वाग्यत इत्यमन्त्रयमाणः। स्थित्वेत्युपवेशन प्रतिषेधः। एवमहःशेषं स्थित्वाऽस्तमिते आचार्यसमीपे वरं ददामीति वाचं विसृजेत् । वरद्रव्यमाह" ना० वृ० । "गोमिथुनं दक्षिणा" सू० । ननु भिक्षुरयं कथमस्य गोमिथुनसम्भवः उच्यते यथास्य प्रावरणादि सम्भवस्तथास्यापि" वृ० । संवत्सरमादिशेत्" सू० । एवं गोदानं कृत्वा संवत्सरं व्रतमादिशेत् वक्ष्यमाणेन विधिना चरेत् । रात्रौ व्रतादेशाऽनुपपत्तेः अपरेद्युः कार्य्यम्" ना० वृ० ।

एतेनेत्यनेन चूडाविहितनक्षत्रादिग्रहणातिदेशः यथाह मू० चि० "केशान्तं षोडशे वर्षे चौलोक्तदिवसे शुभम्" "षोडशे वर्षे चौलोक्तदिवसे चूडावर्षतृतीयात् प्रभवतीत्यादिना कथितशुभदिवसे गोदानपर्यायं केशान्त संज्ञं कर्म्म शुभं स्यात्" गावः केशा दीयन्ते खण्ड्यन्ते यस्मिन्निति व्युत्पत्तिः यदाह "केशान्तं षोडशे वर्षे कुर्याच्चौलोक्तभादिके"इति। महेश्वरोऽपि "कर्म केशान्त संज्ञं हि स्मृतं वर्षे तु षोडशे । चौलकर्मोक्तधिष्ण्यादौ" षोडश इत्येतद्ब्राह्मणविषयं द्रष्टव्यं क्षत्रियविशोस्तु द्वाविंशतिचतुर्विंशतितमवर्षयोः केशान्तमित्यर्थः तदुक्तं मनुना "केशान्तः षोडशे वर्षे ब्राह्मणस्य विधीयते । राजन्यबन्धोर्द्वाविंशे वैश्यस्य द्व्यधिके ततः" पी०धा० । चूडोक्तनक्षत्रादि च चूडाशब्दे वक्ष्यते। अत्र कर्मपर तया क्लीवता। मनुवचने तु संस्कारपरतया पुंस्त्वमिति बोध्यम्। एतस्मात् पूर्वं महानाम्न्यादिव्रतत्रयं वर्षत्रये कर्त्तव्यं तच्च उपनिषच्छब्दे सप्रमाणं दर्शितम्। केशस्यान्तः । २केशस्वरूपे ३केशाग्रे च। "केशान्तमन्तः कुसुमं तदीयम्"कुमा०।

केशान्तिक त्रि० केशान्तः केशपर्य्यन्तः परिमाणमस्य ठन्। केशान्तप्रमाणके "केशान्तिको ब्राह्मणस्य दण्डः कार्य्यः प्रमाणतः। ललाटसंमितोराज्ञः स्यात्तु नासान्तिको विशः" मनुः । (करणे क । सहदेवीलतायां राजनि० ।

केशारुहा स्त्री केशा आरुहन्ति अनया आ+रुह घञर्थे

केशार्हा स्त्री केश केशवर्णमर्हति अर्ह-अण् उप० स० । महानीलीवृक्षे राजनि० ।

केशि पु० १दानवभेदे । खसृमः कालवदनः करालः केशिरेव च" हरि वं २६३ अ० । २केशिनि दानवे च "अरिष्टं वृषभं केशिं पूतनां दैत्यदारिकाम्" हरिव० ४२अ०।

केशिक त्रि० प्रशस्तः केशोऽस्त्यस्य ठन् । प्रशस्तकेशयुक्ते जने